

Debatt

Oklar kritik av dilemmaperspektivet utan empiriska belägg

Claes Nilholm

Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier, Uppsala
Universitet

I sin debattartikel ”När inkluderingen devalveras och utmaningar blir till dilemman” (Karlsudd, 2022) diskuterar Peter Karlsudd flera avgörande frågor för det specialpedagogiska området. Inte minst reser han några kritiska invändningar mot det dilemmaperspektiv som jag själv förespråkade. Speciellt kritiskt är han till perspektivets implikationer för praktiskt arbete. Det är bra att dilemmaperspektivet och dess implikationer för praktiken belyses kritiskt. Frågan är om en debattartikel är rätt forum för detta. I det följande kommer jag att i tur och ordning diskutera 1) formen för publicering och 2) kritiken av dilemmaperspektivet. Avslutningsvis summerar jag min argumentation.

FORMEN FÖR PUBLICERING

Är en debattartikel den ideala formen för att diskutera ett forskningsområdes grundläggande antaganden? Personligen hade jag hellre sett att Karlsudd skrivit en positioneringsartikel där han haft möjlighet att fördjupa och tydliggöra sin argumentation. Nu berörs en rad omstridda frågor vilka avhandlas på ett väldigt begränsat utrymme, till exempel frågan om definitioner av inkludering. Eftersom det är en debattartikel behöver inte Karlsudd sätta sina egna begrepp ”elementär inkludering” och ”perifer inkludering” i relation till en vetenskaplig diskussion om hur inkludering definieras (se Göransson och Nilholm, 2014 för en sådan diskussion). Karlsudd missar därmed att det finns flera sätt att definiera inkludering på och att det utifrån Salamancadeklara-

tionen (Unesco, 2006) är orimligt att benämna det han kallar ”perifer” inkludering för inkludering över huvud taget. Debattartikeln hade alltså enligt min mening vunnit på en fördjupad argumentation kring ett färre antal frågor. En positioneringsartikel hade vidare tvingat Karlsudd att förhålla sig mer explicit till tidigare teoretiseringar av området. Detta är inget ovanligt i det specialpedagogiska området och jag har vid flera tillfällen på konferenser lyssnat till forskare som talar om området utan att tydligt anknyta till den väl upparbetade vetenskapliga diskussion som pågått sedan länge. Det är således svårt att se vad det originella i hans position består i utöver den kritik mot dilemmaperspektivet han formulerar. Det är ändå förtjänstfullt av Karlsudd att han explicit diskuterar dilemmaperspektivet och försöker identifiera dess svaga punkter. En sådan diskussion är viktig då en rad frågor kan ställas till detta perspektiv: Hur identifierar vi ett dilemma? Vilka dilemman finns det? Hur kontextbundna är de? Hur förhåller sig dilemman till utbildningsideologiska positioneringar? Vad är det för skillnad på ett problem och ett dilemma? Som kontrast till Karlsudds önskan att explicit diskutera dilemmaperspektivet kan den i lärarutbildningen inflytelserika boken *Lärande, skola, bildning* (Lundgren, Säljö och Liberg, 2017) ställas. Från en utgåva till nästa lyfte man helt sonika ut dilemmaperspektivet. När jag själv identifierade ett dilemmaperspektiv var det genom att i en artikel i denna tidskrift systematisk gå igenom hur tidigare forskare urskilt och definierat perspektiv (Nilholm, 2005). Jag tror det är viktigt att vi som forskare för seriösa vetenskapliga diskussioner om grundläggande antaganden inom våra forskningsområden. När nu Karlsudd har valt att skriva en debattartikel har jag inget annat val än att svara i detta forum och kan därför inte heller utveckla argumentationen på djupet. I förbifarten vill jag dock nämna att jag tycker det är bra att Karlsudd lyfter fram och tydliggör distinktionen mellan det relationella perspektivet och ett relationellt specialpedagogiskt perspektiv.

KRITIKEN AV DILEMMAPERSPEKTIVET

Utifrån min läsning identifierar jag två delvis olika former av kritik mot dilemmaperspektivet. Den första är teoretisk/konceptuell men är oklart formulerad. Den andra kritiken fokuserar på praktiken och Karlsudd argumenterar för att dilemmaperspektivet inte är något som gynnar praktikers arbete och till och med hindrar inkluderingen. För att börja med den första formen av kritik är den potentiellt väldigt grundläggande eftersom Karlsudd kan tolkas som att han menar att dilemman i egentlig mening inte finns. Istället bör vi prata om problem och utmaningar. Om det är på det sättet slår det mot hjärtat av dilemmaperspektivet eftersom ett fundamentalt antagande där är att moderna utbildningssystem har att hantera ett antal dilemman som inte är problem i den bemärkelsen att de är lösbara. I stället måste man inom området förhålla sig till dem, men de kan så att säga inte upplösas. I det

sammanhanget brukar jag prata om tre grundläggande dilemman för det specialpedagogiska området: kategori kontra individ, brist kontra olikhet och kompensation kontra deltagande. Dilemnana är förknippade med den differentieringsproblematik som innebär att utbildningssystemet möter elever med varierande förutsättningar. Dilemmaperspektivet växte fram som en kritik mot utopiska idéer om hur en inkludering skulle kunna lösa upp dessa motsättningar och finna en slutlig lösning på dem. Samtidigt har det i min tolkning av dilemmaperspektivet alltid varit tydligt att poängtera att det andra ledet av dessa motsättningar bör ha stor tyngd. Poängen i dilemmaperspektivet är att vi gör avvägningar inom ramen för dessa dilemman men att de inte helt kommer att försvinna. Vi måste helt enkelt hitta en balans mellan alternativen. Det är alltså inte så att ett dilemmaperspektiv ska stå i vägen för handling, snarare ska det kasta ljus över hur vi väljer. Nu är Karlsudd oklar över huruvida han menar att dilemman inte finns eller om de tar fokus från vad som är problem, det vill säga sådant som har en lösning. Eftersom den konceptuella kritiken är oklart formulerad är det svårt för mig att gå i polemik med den. Här finns ytterligare ett skäl för att Karlsudd borde skrivit en positioneringsartikel där utrymme funnits att utveckla och inte minst tydliggöra kritiken av dilemmaperspektivet.

Karlsudd menar att dilemmaperspektivet inte är lämpligt som redskap för praktikers arbete eftersom det stoppar upp det nödvändiga inkluderingsarbetet. Det är noterbart att inga empiriska studier åberopas, vare sig det gäller dilemmaperspektivets hämmande inverkan på det inkluderande arbetet eller bevis för hur Karlsudds modell leder till en ökande inkludering. Detta är typiskt för området där det närmast svämmar över av teorier om hur skolor och klassrum ska bli mer inkluderande men där bristen på evidens för hur detta ska gå till är påfallande (Göransson & Nilholm, 2014). Det som kanske är mest förvånande i sammanhanget är att Karlsudd ser reflexion och analys som något som endast forskare ska ägna sig åt. Menar han att praktiker ska ses som utförare av hans egna idéer/hans värdegrund för det specialpedagogiska arbetet? Det är betecknande att Karlsudd är tyst kring de frågor rörande makt och demokrati som är centrala för ett dilemmaperspektiv eftersom ett underliggande antagande i hans resonemang är att hans värdegrund är den moraliskt rätta. Varför skulle då praktiker arbeta på något annat sätt? Och varför skulle de värden som åberopas av politiker, allmänhet, föräldrar och så vidare ha någon tyngd gentemot den värdegrund som Karlsudd uttrycker? Karlsudd är inte ensam inom forskningsfältet i sin tystnad kring frågor om makt och demokrati. I dilemmaperspektivet lyfts å andra sidan betydelsen av demokrati och deliberation explicit fram som grundläggande för vilka värden som ska realiseras i skolan.

AVSLUTNING

Sammanfattningsvis har jag argumenterat för att de frågor som Karlsudd diskuterar bättre lämpar sig för en positioneringsartikel, eftersom denna ställer högre krav på a) att förhålla sig till tidigare teoretiseringar inom området b) förmodligen hade lett till ett tydligare fokus c) tydliggjort vad som är nytt i argumentationen och d) gett möjlighet att tydliggöra kritiken mot dilemmaperspektivet. Karlsudd verkar också tro att dilemmaperspektivet inte skulle vara förenligt med en utveckling mot mer inkluderande skolmiljöer. Allvarligt är att Karlsudd 24 år efter publiceringen av Clark, Dyson och Millwards arbete *Inclusive education – a time to move on?* (1998) fortfarande hävdar teoretikerns rätt (och möjlighet) att fastställa vad som är rätt värdegrund. Det bör dock understrykas att Karlsudd inte är ensam om att inta en sådan position.

REFERENSER

- Clark, Catherine, Dyson, Alan, & Millward, Allan (1998). *Theorizing special education* (s. 156-173). Routledge.
- Göransson, Kerstin, & Nilholm, Claes (2014). Conceptual diversities and empirical Shortcomings - A Critical Analysis of Research on Inclusive Education. *European Journal of Special Needs Education*, 29(3), 265-280. doi:10.1080/08856257.2014.933545
- Karlsudd, Peter (2022). När inkluderingen devalveras och inkludering blir dilemman. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 27(2), 153-160. DOI: <https://doi.org/10.15626/pfs27.02.07>
- Lundgren, Ulf, Säljö, Roger, & Liberg, Caroline (red) (2017). *Lärande, Skola, Bildning. Natur och Kultur*.
- Nilholm, Claes (2005). Specialpedagogik: Vilka är de grundläggande perspektiven? *Pedagogisk forskning i Sverige*, 10(2), 124-138.
- Unesco (1994). *The Salamanca statement and framework for action on special on special needs education*. Unesco.